

Waldemar Martyniuk¹

 <https://orcid.org/0000-0002-0876-8431>

20 LAT PAŃSTWOWEGO SYSTEMU POŚWIADCZANIA ZNAJOMOŚCI JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO – DOŚWIADCZENIA I WYZWANIA

Streszczenie: W roku 2024 minęło 20 lat od momentu uruchomienia państwowego systemu poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego. Poprzedził ten moment pięcioletni okres przygotowań i prób pilotażowych prowadzonych przez polskich i zagranicznych ekspertów z ośrodków akademickich oferujących kursy języka polskiego dla cudzoziemców. Można zatem mówić nawet o ćwierćwieczu prac standaryzujących testowanie sprawności w posługiwaniu się językiem polskim jako obcym. Był to okres pełen pozytywnych doświadczeń, integrujących środowisko glottodydaktyki polonistycznej i modernizujących jego działania, ale także wyzwań, głównie o charakterze legislacyjnym i organizacyjnym. W niniejszym tekście podjęto próbę podsumowania tych doświadczeń z perspektywy zaangażowanego uczestnika działań związanych z przygotowaniem systemu i jego funkcjonowaniem. Sprawozdanie to opiera się w znacznej części na niepublikowanych wcześniej materiałach, które mają już walor dokumentów historycznych.

Słowa kluczowe: glottodydaktyka polonistyczna, testowanie i certyfikacja sprawności językowej, język polski jako obcy

¹ waldemar.1.martyniuk@uj.edu.pl, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Polonistyki, Instytut Glottodydaktyki Polonistycznej, ul. Grodzka 64, 31-044 Kraków.

20 YEARS OF THE STATE CERTIFICATION SYSTEM FOR POLISH AS A FOREIGN LANGUAGE – EXPERIENCES AND CHALLENGES

Abstract: In 2024, 20 years have passed since the launch of the state system of certifying the ability to use Polish as a foreign language. It was a period full of positive experiences, integrating the community of teaching Polish as a foreign language and modernizing its activities, but also challenges, mainly of a legislative and organizational nature. This text attempts to summarize these experiences from the perspective of a committed participant in the activities related to the preparation of the system and its operation.

Keywords: Polish as a foreign language, testing and certifying language ability, Polish as a foreign language

1. WSTĘP

Certyfikacja znajomości języka polskiego jako obcego ma już za sobą dosyć długą i burzliwą historię. Podejmiemy tu próbę podsumowania doświadczeń zebranych podczas 20 lat funkcjonowania systemu, sięgniemy także do działań poprzedzających jego uruchomienie w 2004 r. Będzie to rodzaj sprawozdania w postaci ‘obserwacji uczestniczącej’, przedstawionego z perspektywy zaangażowanego uczestnika wydarzeń: pomysłodawcy, organizatora i kierownika prac przygotowawczych, sekretarza Państwowej Komisji oraz jej przewodniczącego. Sprawozdanie to opiera się w znacznej części na niepublikowanych wcześniej materiałach, które mają już walor dokumentów historycznych, takich jak materiały robocze Państwowej Komisji czy opracowania powstające w ramach jej prac.

2. CERTYFIKACJA ZNAJOMOŚCI JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO – GENEZA

Artykuł 3 p. 3 Ustawy o języku polskim z dnia 7.10.1999 r., która weszła w życie 7.05.2000 r., delegował ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania do określenia w drodze rozporządzenia zasad prowadzenia egzaminów państwowych z języka polskiego dla cudzoziemców ubiegających się o urzędowe poświadczenie jego znajomości. Pracami nad przygotowaniem

i wprowadzeniem stosownego systemu kierowała utworzona 21.04.1999 r. Komisja ds. Certyfikacji Języka Polskiego jako Obcego Ministerstwa Edukacji Narodowej. Komisja, w skład której wchodziłi przedstawiciele głównych polskich ośrodków uniwersyteckich, prowadzących nauczanie języka polskiego jako obcego, pracowała pod kierunkiem Władysława Miodunki (UJ), zbierała się na posiedzeniach w MEN, a rezultaty swoich prac publikowała w powielanych do użytku wewnętrznego *Materiałach Roboczych*. Podstawą prac, które doprowadziły do opracowania i wdrożenia systemu państwowych egzaminów certyfikatowych z języka polskiego jako obcego, były doświadczenia wielu krajowych ośrodków akademickich prowadzących kształcenie cudzoziemców w tym zakresie.

2.1. PROJEKT SYSTEMU CERTYFIKATOWEGO

W założeniach projektu certyfikatu znajomości języka polskiego jako obcego zamieszczonych w *Materiałach Roboczych nr 2/99* zwrócono uwagę na fakt, że cechą charakterystyczną nauczania języka polskiego jako obcego/ drugiego prowadzonego w różnych formach w kilkudziesięciu krajach świata oraz przez coraz większą liczbę publicznych i prywatnych instytucji edukacyjnych w Polsce była w tym czasie ogromna różnorodność form, celów, programów, podręczników i sposobów pomiaru osiągnięć. Programy nauczania oraz przeprowadzane egzaminy miały zwykle charakter lokalny i opierały się najczęściej na doraźnie tworzonych materiałach, służąc w ten sposób realizacji specyficznych potrzeb danej grupy uczących się. Uznano, że jest to tendencja naturalna, zgodna z głoszonymi w metodyce nauczania języków obcych postulatami zwrócenia większej uwagi właśnie na uczącego się, który jest **podmiotem**, a nie **obiektem** procesu nauczania. W przypadku języka polskiego jako obcego ta indywidualizacja nauczania była jednakże raczej objawem niedostatku prac i działań normujących i koordynujących wysiłki poszczególnych nauczycieli i instytucji w Polsce i za granicą niż rezultatem analiz metodycznych. Skutkiem tego niedostatku mogło być poczucie osamotnienia, niepewności i dezorientacji zarówno wśród nauczających, jak i uczących się. Tym pierwszym brakowało przekonania o słuszności podejmowanych decyzji dydaktycznych – tym drugim przeszkadzał brak możliwości jednoznacznego, obiektywnego określenia i potwierdzenia osiągniętych na kursach języka polskiego kwalifikacji.

Komisja uznała zatem, że najlepszym rozwiązaniem w tej sytuacji będzie zachowanie naturalnego i pożądanego lokalnego charakteru podręczników, programów i metod nauczania przy jednoczesnym opracowaniu i udostępnieniu

wszystkim nauczającym i uczącym się propozycji norm, standardów i zaleceń programowych, a także systemu certyfikacji sprawności w języku polskim jako obcym – uwzględniających rozwiązania przyjęte dla innych języków. Taką propozycją był zaprezentowany w *Materiałach Roboczych nr 2/99* projekt opisu poziomów i stopni zaawansowania oraz systemu standardowych egzaminów biegłości w języku polskim jako obcym przygotowany w Zakładzie Językoznawstwa Stosowanego Instytutu Polonijnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Publikacji typu normatywnego, programowego do nauczania języka polskiego jako obcego było w tym czasie niewiele. Jedną z pierwszych takich publikacji programowych był wydany w roku 1991 tom pt. *Grundbaustein Polnisch. Propozycja programu nauczania języka polskiego jako obcego* (Martyniuk 1991), przeznaczony dla kursów języka polskiego prowadzonych w Uniwersytetach Ludowych (*Volkshochschule*) w Republice Federalnej Niemiec. Zawarty w nim ramowy opis programu, oparty na przeprowadzonej wśród uczestników kursów analizie potrzeb uczących się, nawiązywał do europejskich systemów nauczania języków obcych i obejmował inwentarz (*syllabus*) intencjonalno-pojęciowy, inwentarz tematyczny oraz inwentarz gramatyczny dla pierwszego poziomu zaawansowania, określonego dla wielu języków nauczanych w tym kontekście jako poziom podstawowy (*Grundbaustein*). Rok później w amerykańskim Centrum Lingwistyki Stosowanej (*Center for Applied Linguistics, Washington, DC, USA*) opracowany został test biegłości w języku polskim dla studentów anglojęzycznych (*Polish Proficiency Test for English Speakers*). Był on jedynym wówczas oferowanym standardem obiektywnej, zewnętrznej oceny zaawansowania w języku polskim jako obcym. W tym samym roku 1992 w serii *Biblioteka Pomocy Dydaktycznych do Nauczania Języka Polskiego jako Obcego Uniwersytetu Jagiellońskiego* opublikowany został zbiór materiałów programowych pod redakcją Władysława Miodunki pt. *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, przygotowany przez Komisję Ekspertów MEN (Miodunka 1992). Zbiór ten stanowił z jednej strony udokumentowane źródło wiedzy o współczesnym języku polskim, a z drugiej był próbą odniesienia tej wiedzy do nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego. Powstały w ten sposób zalecenia programowe określające treści nauczania w zakresie gramatyki i leksyki na trzech poziomach zaawansowania, a w odniesieniu do pierwszego poziomu – określanego tu jako progowy – także opisy w formie inwentarza intencjonalno-pojęciowego i tematycznego (Martyniuk 1992a).

2.2. PROGRAM PROGOWY JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO/DRUGIEGO

Program progowy, czyli zalecenia programowe do nauczania i uczenia się języka polskiego jako obcego/drugiego na pierwszym poziomie zaawansowania przygotowany został z myślą o włączeniu języka polskiego do systemu nauczania języków europejskich w ramach propozycji *unit-credit system* Rady Europy (Rada Europy 1978). Programy Rady Europy opierały się na funkcjonalno-pojęciowym opisie sprawności językowej oraz komunikacyjnym podejściu do nauczania języków obcych. Pierwszym tego typu materiałem programowym był opracowany przez Jana van Eka program *The Threshold Level English* (van Ek 1975). W latach następnych powstały dokumenty programowe tego typu dla kolejnych języków. Różniły się one między sobą znacznie pod względem objętości i oferowanych możliwości wykorzystania, zachowując podobne zasady opisu treści programowych.

Propozycja polska była w swoich założeniach najbliższa koncepcji programów dla języka francuskiego, *Un Niveau-Seuil* (Coste i in. 1976) i niemieckiego, *Kontaktschwelle Deutsch als Fremdsprache* (Baldegger i in. 1980). W odróżnieniu od programów progowych wzorowanych na materiale angielskim, który zawierał minimalny, niezbędny na tym poziomie zestaw sposobów wyrażania intencji, pojęć i zakresów tematycznych, dokumenty te zawierają znacznie obszerniejszy ich zbiór, użytkownikom pozostawiając wybór odpowiednich elementów z tego repertuaru stosownie dla danego, konkretnego kursu, egzaminu lub podręcznika. Podobne założenia przyjęto przy opracowywaniu programu progowego dla języka polskiego. Jego główną część stanowiły trzy katalogi określające zagadnienia funkcjonalno-pojęciowe, tematyczne i strukturalne, stanowiące opis programu progowego. Ich rozwinięciem były dwa dosyć obszerne inwentarze, czyli zbiory sposobów wyrażania intencji, pojęć i podstawowych treści tematycznych w języku polskim.

Prace nad opracowaniem polskiego projektu programu progowego zostały rozpoczęte w rezultacie uchwały I Walnego Zgromadzenia Stowarzyszenia Nauczycieli Języka Polskiego jako Obcego „Bristol”. Projekt dokumentu programowego został przygotowany przez niżej podpisanego, a w pracach przygotowawczych, szczególnie w zakresie oceny zawartości inwentarzy, uczestniczyły: Anna Dąbrowska (Uniwersytet Wrocławski), Elwira Grossman (Uniwersytet w Glasgow) i Anna Packaln (Uniwersytet w Uppsali). Materiał dotyczący egzaminów biegłościowych zaczerpnięto z omówionych wyżej opracowań zespołu Instytutu Polonijnego UJ. Zawartość katalogu gramatycznego ustalono na podstawie programu gramatyczno-syntaktycznego dla Poziomu I Komisji Ekspertów Ministerstwa Edukacji Narodowej, autorstwa Władysława Miodunki.

W tomie *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny* opublikowano także propozycję systemu certyfikатовego, która zawierała ramowy opis poziomów i stopni nauczania języka polskiego jako obcego od momentu pierwszego kontaktu aż do osiągnięcia całkowitej biegłości zbliżonej do kompetencji rodzimego użytkownika. Standard ten, stosowany od 1990 r. z powodzeniem w programie Szkoły Letniej Kultury Języka Polskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, a także uznawany przez inne ośrodki nauczania wyróżniał i opisywał cztery poziomy biegłości i osiem stopni zaawansowania (Martyniuk 1992b). Próby przeprowadzania standardowych testów biegłości według tego systemu prowadzone były w Instytucie Polonijnym i Szkole Letniej UJ od 1994 r. W roku 1996 test biegłości pierwszego poziomu zaawansowania przeprowadzono po raz pierwszy na zakończenie I semestru zajęć kursu rocznego języka polskiego jako obcego w Instytucie Polonijnym UJ. Zadania tego testu poddane zostały następnie szczegółowej ewaluacji pod względem wskaźnika łatwości i wskaźnika mocy różnicującej (Lipińska, Pukas-Palimąka 1997). Wnioski płynące z oceny testu próbnego uwzględniono przy opracowaniu kolejnych testów próbnych, które przeprowadzano na koniec każdego kolejnego semestru nauki w Instytucie Polonijnym UJ. W 1998 r. ten sposób testowania zastosowano po raz pierwszy także na wszystkich kursach języka polskiego w Szkole Letniej UJ, odchodząc tym samym od poprzedniego sposobu sprawdzania rezultatów nauczania, opartego na testach osiągnięć, które uwzględniały wprowadzić cele nauczania wyznaczone dla danego poziomu, lecz określały raczej jedynie to, w jakim stopniu uczący się opanowali „przerobiony” na danym kursie materiał (Martyniuk 1997).

Zalecenia programowe dla trzech poziomów zaawansowania opublikowane w tomie *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny* miały także punkty odniesienia do systemów stopni zaawansowania dla tzw. języków światowych – języka angielskiego (standard *Cambridge*) oraz innych języków (*Council of Europe Threshold*). Dla każdego stopnia zaawansowania sformułowano cele dydaktyczno-programowe, jakie należy osiągnąć, podano orientacyjną ilość godzin zajęć, konieczną do realizacji tych celów oraz podano sugestie egzaminacyjne. System ten uwzględniał różne instytucyjne formy nauczania języka polskiego jako obcego/drugiego, a możliwe jego zastosowanie pokazano na konkretnych przykładach kursów oferowanych przez Uniwersytet Jagielloński (Martyniuk 1992b).

2.3. URUCHOMIENIE SYSTEMU CERTYFIKACJI

Komisja ds. Certyfikacji Języka Polskiego jako Obcego stwierdziła, iż przyjęcie systemu certyfikatowego jako normy nauczania języka polskiego wymaga podjęcia następujących działań w celu zapewnienia prestiżu, obiektywności i wiarygodności certyfikatów wystawianych na podstawie egzaminów biegłości:

- powołanie stałego wyspecjalizowanego zespołu, przygotowującego testy;
- opracowanie szczegółowej instrukcji przeprowadzania i oceny egzaminów;
- szkolenie egzaminujących i udzielanie licencji na przeprowadzanie egzaminów biegłościowych;
- stałe badanie i weryfikacja jakości zadań testowych i całych testów na podstawie osiągniętych rezultatów;
- wybór prestiżowej instytucji firmującej wystawiane certyfikaty;
- prowadzenie archiwum testów i ewidencji zdających (Martyniuk 1999, 2000).

W toku swoich prac prowadzonych w latach 1999–2001 Komisja zrealizowała pełny cykl prac przygotowawczych potrzebnych do uruchomienia systemu egzaminów certyfikatowych dla trzech poziomów zaawansowania ogólnego: progowego, średniego i zaawansowanego. Uznano, że w dalszej kolejności można opracować egzaminy specjalistyczne, takie jak m.in.:

- egzamin dopuszczający na studia w Polsce;
- egzamin towarzyszący nostryfikacji zagranicznych dyplomów w Polsce;
- egzamin towarzyszący wydawaniu zezwolenia na wykonywanie określonych zawodów w Polsce;
- egzamin towarzyszący nadawaniu obywatelstwa polskiego czy repatriacji.

Przyjęte przez Komisję opisy wymagań egzaminacyjnych oraz zasady przeprowadzania egzaminów zostały oparte na opracowaniach służących standaryzacji testowania znajomości języków obcych w Europie. Przedstawiciele Komisji wzięli udział w posiedzeniach Stowarzyszenia ALTE (*Association for Language Testers in Europe*) w Paryżu i Lizbonie, gdzie zaprezentowali przyjęte przez Komisję założenia polskiego systemu. Zostały one uznane za odpowiadające zaleceniom ALTE, w związku z czym, w głosowaniu, członkowie Stowarzyszenia wyrazili gotowość włączenia proponowanych egzaminów z języka polskiego jako obcego do systemu egzaminów ALTE. Decyzją Komisji polskim reprezentantem w Stowarzyszeniu ALTE został Uniwersytet

Jagielloński, a stosowne dokumenty stowarzyszeniowe zostały podpisane w grudniu 2000 r.

Na podstawie wnikliwej analizy rozmaitych rozwiązań systemowych w zakresie urzędowego poświadczania znajomości języków obcych, jakie stosowane były w tym czasie w Europie (*Materiały Robocze 1/2000*), Komisja uznała, że dla planowanego polskiego systemu celowe wydaje się oparcie go na współpracy instytucji państwowych i uniwersyteckich – podobnie jak w systemie hiszpańskim. Instytucje państwowe sprawowałyby formalny nadzór nad systemem prowadzonym merytorycznie przez instytucje uniwersyteckie. Uznano, że wskazana byłaby też współpraca z tymi instytucjami państwowymi, które zajmują się promocją Polski w świecie i posiadają sieć zagranicznych placówek, gdzie mogłyby się odbywać egzaminy.

Na koniec roku 2000 prace nad wprowadzeniem systemu certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego były na ukończeniu. Pracowały grupy robocze powołane przez Komisję. Opracowane zostały opisy wymagań egzaminacyjnych dla poszczególnych poziomów, powstały dwie serie prototypowych testów certyfikatowych, z których jedna została wypróbowana we wszystkich ośrodkach nauczania języka polskiego i kultury polskiej dla cudzoziemców, reprezentowanych w Komisji. Uruchomiony został system zbierania i weryfikacji zadań testowych i powstały zespoły egzaminacyjne. Od strony merytorycznej system certyfikacji znajomości języka polskiego dla cudzoziemców był gotowy do wprowadzenia od początku roku 2001 (Martyniuk 2001; Miodunka 2001).

Komisja zaproponowała, aby zasady dotyczące systemu egzaminowania w tego typu i tym podobnych sytuacjach zostały uregulowane w sposób całościowy, jednolity, w formie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej do Ustawy o języku polskim, która weszła w życie 7.05.2000 r. Miało to pozwolić stworzyć system spójny i przejrzysty zarówno dla samych zdających, jak i dla instytucji korzystających z systemu. Postulowano, aby stosowne rozporządzenie ukazało się w połowie roku 2001 – Europejskiego Roku Języków – a pierwsze egzaminy certyfikatowe odbyły się zaraz po wydaniu rozporządzenia. W przygotowanym, przyjętym przez Komisję i uzgodnionym z przedstawicielami Ministerstwa projekcie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad przeprowadzania egzaminów państwowych z języka polskiego dla cudzoziemców ubiegających się o urzędowe poświadczenie jego znajomości z dnia 11 grudnia 2000 r. zaproponowano wprowadzenie następującego systemu dla języka polskiego jako obcego:

Minister Edukacji Narodowej powoła Państwową Komisję Certyfikacji Znajomości Języka Polskiego dla Cudzoziemców na bazie istniejącej Komisji d/s Certyfikacji MEN. Członkowie Komisji pełnić będą swoje funkcje nieodpłatnie;

Państwowa Komisja Certyfikacji powoła Radę Egzaminacyjną złożoną z osób, wybranych spośród reprezentantów ośrodków akademickich z kraju i z zagranicy, prowadzących nauczanie języka polskiego jako obcego, a także instytucji korzystających z systemu certyfikacji. Rada, której członkowie pełnić będą swoje funkcje nieodpłatnie, stanowić będzie organ doradczy Państwowej Komisji;

Minister Edukacji Narodowej utworzy Centrum Certyfikacji Znajomości Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Instytucie Polonijnym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, po porozumieniu MEN z Rektorem UJ. Centrum, którego stały personel stanowić będą dyrektor, kierownik biura i asystent techniczny, stanowić będzie organ wykonawczy Państwowej Komisji. Do zadań Centrum będą należały takie prace, jak produkcja i ewaluacja testów, ocena egzaminów, organizacja szkoleń, promocja, publikacja wydawnictw oraz organizacja egzaminów. (Materiały Robocze 5/2000)

Projekt rozporządzenia, przygotowany przez Komisję ds. Certyfikacji przy współpracy Departamentu Integracji Europejskiej i Współpracy z Zagranicą Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu, zaopiniowany pozytywnie przez pozostałe departamenty MENiS, dotarł do Biura Legislacyjnego Rządu, skąd został jednak wycofany z uzasadnieniem, że odpowiedni zapis w Ustawie o języku polskim nie daje delegacji do uruchomienia systemu certyfikacji w takiej formie. Konieczna była zatem stosowna nowelizacja Ustawy o języku polskim, co okazało się przedsięwzięciem nadzwyczaj żmudnym i zajęło kolejne trzy lata...

Tak pisał o tej niespodziewanej przeszkodzie w Sprawozdaniu z prac Komisji ds. Certyfikacji za rok 2001 jej Przewodniczący Władysław Miodunka:

Rok 2001, Europejski Rok Języków, mamy za sobą. Z rokiem tym wiązaliśmy konkretne nadzieje, chcąc ofiarować Europie i światu międzynarodowy dyplom potwierdzający znajomość języka polskiego. Jeszcze 25 stycznia 2001 r. na posiedzeniu Komisji w Warszawie wyrażaliśmy przekonanie, iż pierwsze oficjalne egzaminy certyfikatowe zostaną przeprowadzone w Polsce jesienią 2001 r., podczas gdy cały system wraz z Centrum Certyfikacji zostanie uruchomiony w 2002 r. Nasze przekonanie wiązało się ze świadomością, że merytorycznie jesteśmy gotowi do przeprowadzenia egzaminów, dysponujemy bazą zadań testowych, mamy ogólnopolską grupę roboczą, umiejącą przygotowywać i oceniać testy, dysponujemy doświadczeniem wyniesionym z próbnego egzaminu przeprowadzonego w grudniu 2000 r., wiemy wreszcie, że przygotowany przez nas system certyfikacji odpowiada standardom europejskim, o czym świadczy przyjęcie Polski do ALTE. Nasze nadzieje na szybki start okazały się płonne, gdy w trakcie ustaleń międzyresortowych stwierdzono, że delegacje Ustawy o języku polskim są niewystarczające do wydania przygotowanego Rozporządzenia MEN. Mimo, że Komisja zrobiła wszystko, by

przygotować projekt takiego rozporządzenia (ostatni projekt pochodzi z 11 grudnia 2000 roku), nie zostało ono dotychczas wydane, co stawia pod znakiem zapytania całe kalendarium przyszłych prac. [...] Nie ulegając przeciwnościom, kontynuując prace podstawowe, wiemy jednak bardzo dobrze, że wprowadzanie certyfikatu nie może być co roku odraczane, gdyż z powodu takiego postępowania długo oczekiwana certyfikacja będzie tracić zaufanie społeczne. Także przeprowadzona w roku 2001 promocja certyfikacji nie przyniesie spodziewanych efektów, jeśli nie będziemy w stanie podać i dotrzymać podanych terminów. Czy to zresztą nie paradoksalne, że zdania związane z certyfikacją znajomości języka polskiego są planowo realizowane na płaszczyźnie europejskiej, reprezentowanej przez ALTE, zaś na płaszczyźnie krajowej utrzymują się wciąż w fazie działań przygotowawczych albo wstępnych? (Materiały Robocze 1/2002)

Niezależnie od niepowodzeń legislacyjnych prowadzone były nadal prace merytoryczne realizowane przez powołaną przez Komisję Grupę Roboczą ds. Testów. Dwa razy w roku, w Instytucie Studiów Polonijnych i Etnicznych UJ w Krakowie, odbywały się warsztaty z udziałem przedstawicieli głównych ośrodków akademickich prowadzących kształcenie cudzoziemców, podczas których rozbudowywano bank zadań egzaminacyjnych, weryfikowano zasady i kryteria oceny prac pisemnych i wypowiedzi ustnych, tworzone próbne testy, przeprowadzano próbne egzaminy i analizowano ich wyniki (Martyniuk 2004).

Ostatecznie na uruchomienie przygotowanego systemu na podstawie znowelizowanej Ustawy o języku polskim i stosownego rozporządzenia wykonawczego trzeba było czekać do roku 2004, co zbiegło się z przyjęciem Polski do Unii Europejskiej. Było to możliwe na podstawie Ustawy o zmianie Ustawy o języku polskim z dnia 11 kwietnia 2003 r., podpisanej przez Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego (Dz.U. z 30 kwietnia 2003 r., nr 73, poz. 661) oraz dwóch rozporządzeń wykonawczych Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 15 października 2003 r. (Dz.U. z 12 listopada 2003 r., nr 191, poz. 1870 i 1871). Pierwsze z tych rozporządzeń dotyczyło szczegółowych zadań i regulaminu działania Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego oraz państwowych komisji egzaminacyjnych, drugie określało szczegółowe warunki i tryby przeprowadzania egzaminów oraz wydawania poświadczeń nazwanych ostatecznie certyfikatami znajomości języka polskiego jako obcego. Obsługę administracyjną i finansową prac Komisji i państwowych komisji egzaminacyjnych powierzono odpowiednim komórkom Biura Uznanalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej (BUWiWM).

Ani w znowelizowanej Ustawie, ani w rozporządzeniach wykonawczych nie znalazły się jednak przepisy umożliwiające utworzenie merytorycznego zaplecza badawczo-rozwojowego w postulowanej wcześniej postaci centrum

certyfikacji, które miało zapewnić instytucjonalne ramy dla działania powoływanych dotychczas ad hoc grup roboczych przygotowujących egzaminy – brak tych umocowań pozostaje do dzisiaj istotną przeszkodą w prowadzonych w tym zakresie pracach. W Rozporządzeniu w sprawie Państwowej Komisji określono jedynie, że do zadań Komisji należy m.in. zlecenie przygotowania zadań egzaminacyjnych, testów egzaminacyjnych, analiz i opracowań na potrzeby przeprowadzanych egzaminów.

Nowa Ustawa weszła w życie 25 kwietnia 2003 r. i określiła termin powołania Państwowej Komisji w ciągu dwóch miesięcy od tej daty, jednakże Minister Krystyna Łybacka wręczyła nominacje członkom nowo powołanej Państwowej Komisji Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego dopiero 1 sierpnia tego roku. Na wydanie rozporządzeń wykonawczych trzeba było czekać kolejne miesiące – do 15 października – i dopiero po ich wejściu w życie można było rozpocząć przygotowania do przeprowadzenia pierwszych oficjalnych egzaminów na określonych w Rozporządzeniu trzech poziomach: podstawowym, średnim ogólnym i zaawansowanym. Odbłyły się one w kwietniu 2004 r., a przyjęto na nie ogółem 106 osób. Choć i tu nie obyło się bez przykrych niespodzianek. W ostatniej chwili, podczas końcowego spotkania Grupy Roboczej ds. Testów, na którym miały zostać ustalone arkusze egzaminacyjne, przewodnicząca zespołu odpowiedzialnego za ich opracowanie nieoczekiwanie oświadczyła, że niestety nie udało się ich przygotować. W tej sytuacji, gdy termin pierwszego egzaminu był już ogłoszony i kandydaci się zgłaszali, przygotowania arkuszy egzaminacyjnych w trybie awaryjnym podjął się sekretarz Komisji i egzaminy przeprowadzono zgodnie z planem.

3. PROBLEMATYCZNE ZMIANY LEGISLACYJNE

W ciągu dziesięciu lat (2004–2014) funkcjonowania systemu na podstawie znowelizowanej w 2003 r. Ustawy o języku polskim komisje egzaminacyjne przeprowadzały egzaminy w ośrodkach krajowych i zagranicznych, które zgłaszały takie zapotrzebowanie. Ogółem umożliwiono zdawanie tych egzaminów 5348 osobom zainteresowanym uzyskaniem certyfikatu w Polsce i 2711 poza Polską. Zebrane w tym czasie doświadczenia miały posłużyć Państwowej Komisji jako podstawa do wprowadzenia zmian wynikających z potrzeby usprawnienia systemu wobec rosnącego zainteresowania zdających, a także uwzględnienia zaleceń, które zostały sformułowane w ramach ewaluacji przeprowadzonej przez audytorkę ALTE. Komisja podjęła prace nad nowymi rozwiązaniami, jednakże nie zostały one uwzględnione w przeprowadzonej w roku 2015 ponownej nowelizacji Ustawy o języku polskim, której przyjęcie

oznaczało *de facto* wprowadzenie całkowicie nowego systemu. Na nic się zdały protesty i zastrzeżenia zgłaszane, nie tylko przez Komisję, w ramach konsultacji społecznych projektu nowych przepisów. Silna „wola polityczna” inicjatorów zmian spowodowała, że Ustawa z dnia 12 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o języku polskim oraz ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych została uchwalona i, podpisana przez Prezydenta RP Bronisława Komorowskiego, weszła w życie trzy miesiące później, czyli we wrześniu 2015 r. Na wydanie stosownych rozporządzeń wykonawczych trzeba było jednak znowu poczekać: Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie Państwowej Komisji do Spraw Poświadczania Znajomości Języka polskiego jako Obcego wydano 11 grudnia 2015 r., a Rozporządzenie w sprawie egzaminów z języka polskiego dopiero w następnym roku, 26 lutego. Zamieszanie legislacyjne spowodowało długą przerwę w funkcjonowaniu systemu, gdyż bez tych nowych podstaw prawnych egzaminy nie mogły się odbywać.

Powołana w kwietniu 2016 r. na podstawie nowych przepisów Państwowa Komisja ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego rozpoczęła swoje prace od gruntownej analizy nowych regulacji, dochodząc szybko do niepokojącego wniosku, że nowe przepisy nie dają gwarancji zapewnienia dobrej jakości świadczenia usługi publicznej, jaką są państwowe egzaminy. Komisja stwierdziła, że znowelizowana Ustawa zmieniła w sposób zasadniczy funkcjonowanie działającego od roku 2004 systemu poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego. W legislacyjnym uzasadnieniu konieczności tej zmiany podano dwie zasadnicze przesłanki: zwiększenie dostępności egzaminów oraz zapewnienie spójności polskiego systemu z międzynarodowymi wymaganiami. Żadna z tych przesłanek nie została jednak poparta rzetelnymi analizami wyjściowymi. Nie podano bowiem ani jednego przykładu, gdzie byłiby chętni do zdawania egzaminów, którym nie zapewniono takiej możliwości w ramach dotychczasowego systemu. Pominęto także fakt, że funkcjonujący dotychczas system od samego początku tworzony był na podstawie analizy funkcjonujących w Europie rozwiązań, a o jego jakości i spójności z międzynarodowymi wymaganiami świadczy członkostwo w *Association of Language Testers in Europe (ALTE)* i przeprowadzony w roku 2008 i 2014 audyt, a także wyróżnienie *European Language Label* przyznane przez Komisję Europejską w roku 2015 (Martyniuk 2005, 2006).

Komisja zauważyła, że przy tworzeniu ustawy odwrócono logiczny porządek wprowadzania nowych rozwiązań: o ile w dotychczasowej formule przepisy regulujące poświadczanie znajomości języka polskiego jako obcego były usankcjonowaniem procedur sprawdzonych wcześniej w praktyce (działalność Komisji ds. Certyfikacji Języka Polskiego jako Obcego i powołanej przez nią Grupy Roboczej, 4-letni pilotaż testów itp.), o tyle w tym przypadku mamy do czynienia z „legislacją wyprzedzającą”, czyli koniecznością zastosowania w praktyce

działań i procedur określonych najpierw w aktach prawnych, niesprawdzonych w działaniu, po odrzuceniu większości krytycznych uwag zgłaszanych w procesie konsultacji przez ekspertów tworzących dotychczasowy system.

Komisja zwróciła uwagę, że Ustawa i towarzyszące jej rozporządzenia zawierają przepisy o nadmiernym stopniu uszczegółowienia, co w połączeniu z zastąpieniem jednego, centralnego podmiotu uprawnionego do przeprowadzania egzaminów – Państwowej Komisji – nieograniczoną w konsekwencji liczbą lokalnych podmiotów uprawnionych, nadzorowanych przez Państwową Komisję, oznacza niebywale zwielokrotnienie działań administracyjno-biurokratycznych. Właściwa obsługa tych podmiotów przez skromnie obsadzony sekretariat Komisji – nawet przy użyciu wdrażanej właśnie elektronicznej bazy danych – stanowiła zdaniem Komisji już nie lada wyzwanie, a w przypadku znacznego wzrostu ich liczby (nieograniczonej przez ustawę) oraz oferowania przewidzianej w Ustawie liczby dziesięciu różnych egzaminów (na sześciu różnych poziomach dla dorosłych i czterech dla młodzieży) do przeprowadzenia jednocześnie w różnych krajach na różnych kontynentach, kilka razy w roku, będzie najzwyczajniej niemożliwa do zrealizowania. Zauważono jednocześnie, że decentralizując organizację egzaminów, przeniesiono znakomitą część obowiązków organizacyjnych i odpowiedzialności za jakość poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego na lokalne podmioty uprawnione i powoływanych przez nie przewodniczących komisji egzaminacyjnych. Zapomniano jednak o utworzeniu jednostki centralnej – centrum certyfikacji – które obsługiwałoby cały system, czyli opracowywało (nowe) egzaminy, przygotowywało zestawy egzaminacyjne i kryteria oceny, szkoliło egzaminatorów, prowadziło stosowne analizy oraz, co najważniejsze, obsługiwało i wspierało w pełnym zakresie (także w kwestiach formalno-prawnych i finansowych) wszystkie podmioty uprawnione – wszak miały one odprowadzać znaczącą opłatę od każdej zarejestrowanej osoby, którą mają obsługiwać.

Wskazując na wiele problematycznych przepisów nowej Ustawy, Komisja stwierdziła m.in., że odsunęły one od pełnienia funkcji ważnych dla zapewnienia jakości systemu poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego osoby najbardziej doświadczone, ekspertów z głównych polskich ośrodków akademickich, którzy ten system stworzyli i przez ponad 10 lat z sukcesem prowadzili. Powstała w konsekwencji absurdałna sytuacja, w której funkcje przewodniczących komisji egzaminacyjnych oraz wizytatorów mogą, ze względów formalnych, pełnić wychowankowie profesorów, absolwenci tworzonych i prowadzonych przez nich studiów, ale nie sami profesorowie i wykładowcy – specjaliści w tej dziedzinie.

Za problematyczne uznano także określenie w nowych przepisach zadań i sposobu działania Komisji. Zadania Komisji jako zgromadzenia, które „koordynuje i zapewnia prawidłowe funkcjonowanie systemu poświadczania”

określa Art. 11k Ustawy, a §§ 8 i 9 Rozporządzenia MNiSW z 11 grudnia 2015 r. potwierdza charakter Komisji jako gremium, które „działa na posiedzeniach zwoływanych po każdej sesji egzaminacyjnej” i „podejmuje rozstrzygnięcia w formie uchwały”. Wiele innych przepisów określa jednak charakter Komisji jako stale działającego centrum obsługi administracyjnej, organizacyjnej, finansowej i merytorycznej całego systemu. Wskazują na to m.in. takie określenia, jak: „Komisja przeprowadza szkolenia dla osób ubiegających się o wpis na listę egzaminatorów” (Art. 11k 2 Ustawy), „Komisja może przeprowadzać szkolenia dla wizytatorów” (Art. 11l 3 Ustawy), Komisja „prowadzi elektroniczną bazę danych” (Art. 11g 2 Ustawy), „Podmiot uprawniony przekazuje Komisji [...] opłaty za każdą zarejestrowaną osobę i za wydanie certyfikatu” (Art. 11g 7 Ustawy), „Komisja bada prawidłowość oceny prac egzaminacyjnych” oraz „przechowuje protokół i dokumentację egzaminu” (§ 13 Rozporządzenia MNiSW z 11 grudnia 2015 r.), „Komisja przekazuje podmiotowi uprawnionemu zestawy zadań egzaminacyjnych” (§ 8 i 9 Rozporządzenia MNiSW z 26 lutego 2016 r.), „Komisja dokonuje ponownej oceny pracy egzaminacyjnej” (§ 26 Rozporządzenia MNiSW z 26 lutego 2016 r.), „Komisja przekazuje certyfikat” (§ 29 Rozporządzenia MNiSW z 26 lutego 2016 r.). Wprawdzie § 11 Rozporządzenia MNiSW z 11 grudnia 2015 r. stanowi, że „obsługę administracyjno-finansową Komisji zapewnia BUWiWM”, jednakże przepis ten precyzuje, że obsługa ta obejmuje jedynie przygotowywanie posiedzeń Komisji, obsługę rachunku bankowego, administrowanie stroną internetową oraz archiwizację dokumentów.

Za co najmniej problematyczne uznano określenie „ustalanie zestawów zadań egzaminacyjnych” jako zadania Komisji (Art. 11k 1. 5 Ustawy), które obejmuje prawdopodobnie całość merytorycznych, badawczo-rozwojowych prac związanych z tworzeniem zadań egzaminacyjnych, opracowywaniem i pilotażem nowych egzaminów (wypełnienie w całości zapisu Art. 11a. 3 Ustawy oznacza konieczność przygotowania każdego roku dziesięciu różnych egzaminów w kilku wersjach, stosownie do liczby sesji egzaminacyjnych), analizą jakości zestawów egzaminacyjnych, jakości oceniania itd. – działania, o których nigdzie indziej (ani w Ustawie, ani w Rozporządzeniach) się nie mówi, a które stanowią najważniejszy składnik każdego tego typu systemu.

Komisja stwierdziła, że nadmierna szczegółowość przepisów nowej Ustawy nie idzie w parze z ich precyzją, co będzie oznaczało konieczność uzyskania dodatkowych wykładni. Oto tylko dwa przykłady:

Art. 11a.

1. Cudzoziemiec lub obywatel polski na stałe zamieszkały za granicą może uzyskać urzędowe poświadczenie znajomości języka polskiego jako obcego po zdaniu egzaminu z języka polskiego jako obcego, zwanego dalej „egzaminem”.

Wątpliwości budzi tu sformułowanie „obywatel polski na stałe zamieszkały za granicą”: nie określono, jakie dokumenty mają potwierdzić taki stan rzeczy.

3. Certyfikat poświadcza znajomość języka polskiego jako obcego na jednym z następujących poziomów biegłości językowej:

- 1) A1, A2, B1, B2, C1 i C2 – w grupie dostosowanej do potrzeb osób dorosłych,
- 2) A1, A2, B1 i B2 – w grupie dostosowanej do potrzeb dzieci i młodzieży

Niejasny jest tu przedział wiekowy drugiej grupy docelowej – dzieci i młodzieży.

Przeprowadzona we wrześniu 2016 r. według przepisów ustawy i rozporządzeń jej towarzyszących pierwsza sesja egzaminacyjna przyniosła całą listę krytycznych uwag szczegółowych, płynących zarówno ze strony sześciu podmiotów uprawnionych, które przeprowadziły egzaminy dla ogólnej liczby ponad 500 kandydatów, jak i ze strony obsługującego nowy system sekretariatu Państwowej Komisji. Najważniejsza z tych uwag praktycznych dotyczyła przeniesienia na mocy ustawy poprawy wypowiedzi pisemnej z zapewniającego spójność oceny oceniania centralnego (przez wyspecjalizowany w tym zespół) do rozproszonych lokalnie podmiotów uprawnionych do przeprowadzania egzaminu, co w połączeniu z brakiem formalnego wymogu wyszkolenia członków komisji egzaminacyjnych mogło zdaniem Komisji prowadzić wprost – i pokazały to rezultaty kontrolnej oceny tych prac z pierwszej sesji egzaminacyjnej – do obniżenia jakości oceny.

Podczas posiedzenia Komisji 25 października 2016 r. sformułowano w związku z tymi problemami stanowczy postulat pilnej zmiany przepisów regulujących poświadczanie znajomości języka polskiego jako obcego. Wskazano, że najlepszym rozwiązaniem byłoby, aby nowa regulacja ograniczała się do wskazania lub utworzenia instytucji, której to zadanie można by zlecić, oraz określenia zasad jej finansowania i funkcjonowania. Pozostałe procedury szczegółowe, związane z samymi egzaminami, lepiej byłoby pozostawić do wypracowania przez tę instytucję. W ocenie Komisji sformułowanej na tym posiedzeniu należałoby stworzyć takie regulacje prawne, aby były jasno określone zadania i sposób działania trzech podstawowych składników instytucjonalnych, obecnych w większości systemów poświadczania znajomości języków obcych w Europie i świecie:

- centrum administracyjnego, którego działania obejmowałyby obsługę organizacyjną, informacyjną, informatyczną, promocyjną, finansową i prawną;
- centrum badawczo-rozwojowego, którego działania zapewniałyby obsługę merytoryczną systemu obejmującą opracowywanie materiałów egzaminacyjnych, analizy i badania jakościowe, szkolenia, publikacje, udział w krajowych i międzynarodowych konferencjach i stowarzyszeniach;

- rady naukowej, czyli zgromadzenia ekspertów w rodzaju obecnej Państwowej Komisji, nadzorującej funkcjonowanie systemu.

Starania nowej Komisji ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego o zmianę dysfunkcyjnych przepisów Ustawy z dnia 12 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o języku polskim oraz ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych trwały przez całą pierwszą kadencję 2016–2020 i były kontynuowane do końca drugiej kadencji 2020–2024. Ich skutek był i jest wątpliwy – odpowiednie departamenty ministerialne podjęły wprowadzić pewne działania i legislacyjna machina ruszyła, jednakże do chwili obecnej (lipiec 2024) nie udało się do tej zmiany doprowadzić.

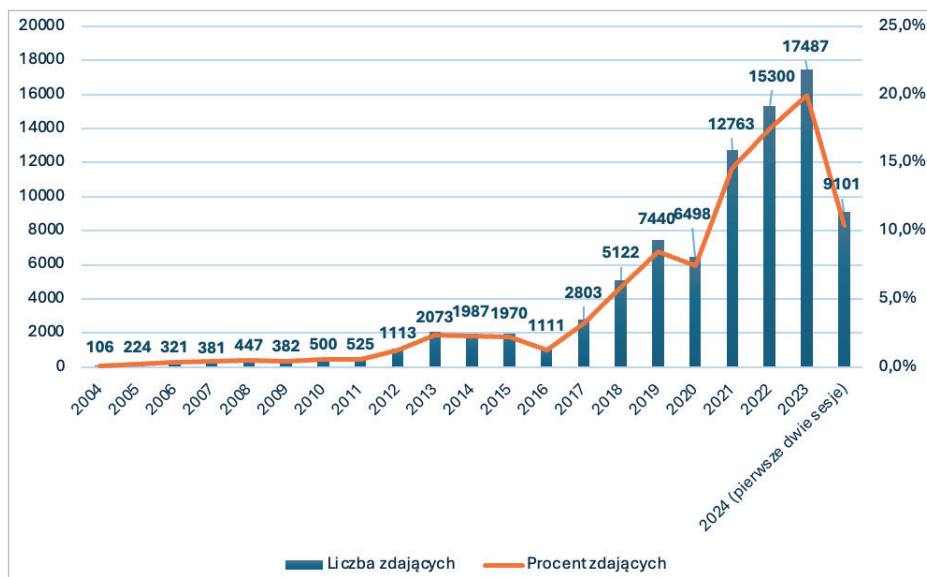
4. CERTYFIKACJA ZNAJOMOŚCI JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO JAKO INSTRUMENT POLSKIEJ POLITYKI MIGRACYJNEJ

Trudności wynikające z opisanych wyżej problematycznych regulacji prawnych nie zahamowały jednak akcji egzaminacyjnej ani nie spowodowały spadku zainteresowania ze strony zdających. Wręcz przeciwnie – od roku 2018 zaznaczył się trend rosnący, gdy chodzi o liczbę osób zainteresowanych uzyskaniem certyfikatu. Trend ten przybrał w kolejnych latach charakter lawinowy, a elektroniczna rejestracja na niektóre sesje egzaminacyjne była zamykana już po pierwszych kilku minutach z powodu braku miejsc. Jak pokazują statystyki, liczba zdających egzaminy wzrosła z poziomu 2803 w roku 2017 do 17 487 w roku 2023 (wyk. 1).

Rosnące gwałtownie zainteresowanie certyfikatami znajomości języka polskiego jako obcego było – i nadal jest – skutkiem wprowadzenia dwóch nowych regulacji prawnych dotyczących polityki migracyjnej RP: Ustawy o obywatelstwie polskim z 2 kwietnia 2009 r. oraz Ustawy o cudzoziemcach z 12 grudnia 2013 r. Ta pierwsza w wersji znowelizowanej w 2018 r. nałożyła na cudzoziemców ubiegających się o uznanie za obywatela polskiego obowiązek posiadania znajomości języka polskiego potwierdzonej urzędowym poświadczeniem, czyli certyfikatem Państwowej Komisji, na poziomie biegłości językowej co najmniej B1, świadectwem ukończenia szkoły w Rzeczypospolitej Polskiej lub świadectwem ukończenia szkoły za granicą z wykładowym językiem polskim. Podobny obowiązek wprowadziła ta druga Ustawa w procedurze ubiegania się przez cudzoziemców o zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej. Zwłaszcza ta druga Ustawa, w połączeniu z rosnącymi, zwłaszcza po otwartej napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, falami migrantów i uchodźców, spowodowała prawdziwą ‘eksplozję’ liczby osób chcących uzyskać jakże cenny w tej sytuacji certyfikat znajomości języka

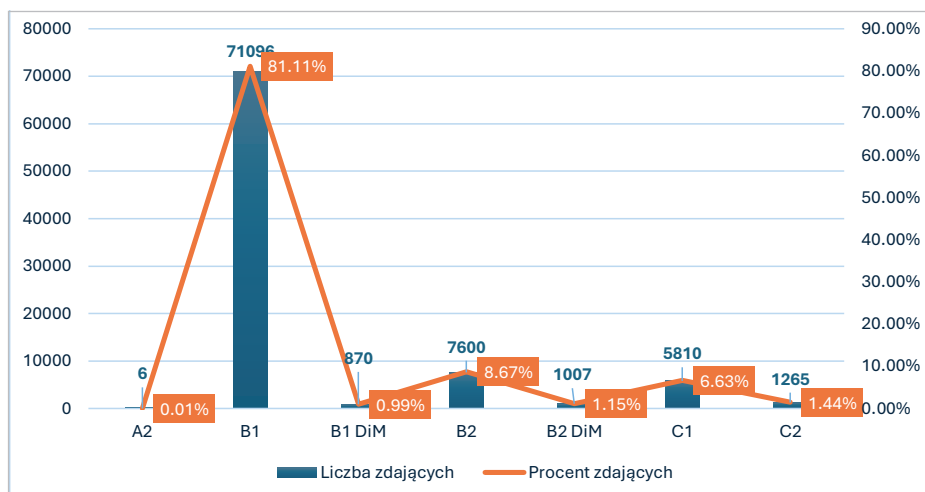
polskiego jako obcego na poziomie B1. Pokazuje to jasno zestawienie na wykresie 2.

Wykres 1. Liczba zdających egzaminy certyfikacyjne w latach 2004–2024

Źródło: Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej (NAWA)

Wykres 2. Liczba zdających egzaminy certyfikacyjne w latach 2004–2024 z podziałem na poziomy

Źródło: Narodowa Agencja Wymiany Akademickiej (DiM: egzaminy w wersji dla dzieci i młodzieży)

Należy podkreślić, że wprowadzenie tych dwóch wymogów prawnych odbyło się bez merytorycznej konsultacji z Państwową Komisją ds. Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego, która została postawiona wobec całkowicie nowej sytuacji bez uprzedzenia i możliwości dostosowania systemu do nowych wymagań, zasadniczo zmieniających zakładany wcześniej profil zdających. Ożywione zainteresowanie cudzoziemców uzyskaniem certyfikatu wzbudziła także wprowadzona przez Ustawę z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce możliwość zwolnienia z opłat za studia na polskich uczelniach publicznych zarówno osób o statusie rezydenta długoterminowego UE, jak i posiadaczy certyfikatu poświadczającego znajomość języka polskiego jako obcego co najmniej na poziomie biegłości językowej C1. Wprowadzone bez porozumienia z Państwową Komisją nowe regulacje w szybkim tempie spowodowały zablokowanie systemu certyfikacji i tak obciążonego nadmiernie biurokratycznymi procedurami określonymi w znowelizowanej w 2015 r. Ustawie o języku polskim. Państwowa Komisja i rozmaite urzędy państwowe zostały zasypane skargami na niewydolność systemu kierowanymi przez sfrustrowanych kandydatów, którzy nie byli w stanie dostać się na egzamin, a jeśli już im się udało do egzaminu przystąpić, to na wydanie upragnionego certyfikatu musieli czekać kolejne długie miesiące.

W odpowiedzi na interpelację poselską w tej sprawie przygotowanej w lipcu 2022 r., a także w apelu skierowanym we wrześniu 2022 r. do Dyrektorów Departamentu Współpracy Międzynarodowej Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego i Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej, która przejęła obowiązki obsługi systemu po rozwiązaniu BUWiWM, Państwowa Komisja wskazała na dramatyczny stan systemu urzędowego poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego i pilną potrzebę nowelizacji Ustawy o języku polskim. W ocenie Komisji w wyniku nowelizacji z 2015 r. nastąpiło zbyt szerokie otwarcie i rozbudowanie dotychczasowego systemu bez zapewnienia odpowiednich warunków świadczenia usługi publicznej, jaką jest organizowanie państwowych egzaminów z języka polskiego jako obcego przy braku stosownego zaplecza merytorycznego, administracyjnego i informatycznego. Komisja przypominała, że zgłaszała już wielokrotnie do MNiSW poprzez Departament Współpracy Międzynarodowej, że w obecnym stanie prawnym nie jest w stanie zagwarantować prawidłowego funkcjonowania oraz standardów jakości państwowego systemu poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego. Komisja wskazała, że system urzędowego poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego jest stale rozbudowywany i obejmuje już ponad 50 podmiotów uprawnionych do organizacji egzaminów na całym świecie – od Nowego Jorku po Pekin – a w kolejce czekają kolejne wnioski o nadanie uprawnień. Zapotrzebowanie na certyfikaty znajomości języka polskiego jako obcego – szacowane już na min. 20 000 rocznie – także stale rośnie,

m.in. w związku z wymaganiami wynikającymi z wejścia w życie nowych – przywołanych wyżej – aktów prawnych, a także w obliczu konsekwencji wojny w Ukrainie i napływu ogromnej fali uchodźców z tego regionu. Komisja stwierdziła, że w obecnym stanie prawno-organizacyjnym nie jest możliwe sprostanie tym potrzebom z zachowaniem należytych standardów, co jest przedmiotem skarg obywatelskich i interpelacji poselskich i naraża na szwank reputację MEiN, NAWA, Państwowej Komisji – a tym samym ogólnie pojęty prestiż Rzeczypospolitej Polskiej i pozycji języka polskiego w świecie.

Opinia Komisji została w pełni uwzględniona w wystąpieniu pokontrolnym Najwyższej Izby Kontroli, która przeprowadziła drobiazgową kontrolę działań Komisji w zakresie koordynacji i nadzoru nad funkcjonowaniem systemu poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego za lata 2019–2022. Państwowa Komisja przyznała, że zdaje sobie sprawę z faktu, iż obecnie możliwości rejestracji na egzamin w poszczególnych podmiotach uprawnionych podczas kolejnych sesji egzaminacyjnych są dalece nieadekwatne do liczby kandydatów zainteresowanych przystąpieniem do egzaminu. Wyjaśniła jednakże, że jest to spowodowane tym, iż system urzędowego poświadczania znajomości języka polskiego został pierwotnie przygotowany do potwierdzania ogólnej, ‘akademickiej’ sprawności językowej i nie był ukierunkowany na obsługę potrzeb migracyjnych. Obecny system został – odrębnymi przepisami – doraźnie zaanektowany do tego rodzaju potrzeb, co spowodowało jego niedrożność (Janowska 2022). Komisja zgłosiła postulat pilnej zmiany przepisów nakładających wymóg przedkładania państwowego certyfikatu znajomości języka polskiego jako obcego w sytuacjach, gdzie nie jest to konieczne, zwracając przy tym uwagę, że integracji ogromnej liczby uchodźców wojennych z Ukrainy na polskim rynku pracy nie powinno się zaczynać od nakładania na nich wymogu uzyskiwania państwowego certyfikatu znajomości języka polskiego jako obcego, ukierunkowanego na tzw. „akademickie” sprawności językowe, które w wielu potencjalnych miejscach pracy nie są im niezbędne – a raczej od szybkiej organizacji szkoleń językowo-merytorycznych stosownych dla danej branży i danego miejsca pracy, do których mogą bez zbędnej zwłoki aplikować.

Komisja z zadowoleniem przyjęła podjętą w końcu decyzję Ministra o uruchomieniu procedur nowelizacji Ustawy o języku polskim w zakresie poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego i odnosiła się szczegółowo do kolejnych propozycji zmian obowiązujących przepisów ustawowych. Dyskusja nad wstępnym projektem odbyła się na posiedzeniu Komisji 5 października 2021 r., a na posiedzeniu w dniu 4 lipca 2022 r. zajęto się finalną wersją projektu nowelizacji Ustawy. Komisja uznała część z zaproponowanych nowych regulacji za zgodną z jej postulatami, wskazując jednocześnie, że projekt wymaga dalszych konsultacji we wskazanych zakresach, które mogą

zostać uregulowane w rozporządzeniach wykonawczych. Do tych zakresów należą zdaniem Komisji kwestie wprowadzenia możliwości zdawania egzaminów on-line, nadawania uprawnień do organizowania egzaminów oraz stworzenia stosownych ram dla zbudowania stabilnego zaplecza merytorycznego – badawczo-rozwojowego.

Komisja przypomniiała, że od początku swojego powołania wskazuje na dysfunkcjonalność dotychczas obowiązujących przepisów, w których nie przewidziano utworzenia pełnowymiarowego centrum certyfikacji, które prowadziłoby nie tylko obsługę administracyjno-finansową, lecz także merytoryczną, związaną z przygotowywaniem zadań i arkuszy egzaminacyjnych, obsługą egzaminów, badaniem poprawności oceniania, wydawaniem i dystrybucją certyfikatów itp. Jako że podjęte przez Ministerstwo z inicjatywy Państwowej Komisji i prowadzone już od ponad dwóch lat prace zmierzające do poprawy istniejącego stanu prawno-organizacyjnego nie przyniosły dotychczas żadnego efektu, Komisja zaapelowała, aby prace te zdecydowanie przyspieszyć i jak najszybciej doprowadzić do oczekiwanych zmian.

Do chwili obecnej (lipiec 2024) zmian tych nie udało się jednak wprowadzić. Zmienione zostały jedynie przepisy dotyczące potwierdzania znajomości języka polskiego przy ubieganiu się o zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego w Unii Europejskiej. W dniu 24 czerwca 2023 r. weszły w życie zmiany w przepisie Ustawy z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2023 r., poz. 519 z późn. zm.), który odwoływał się do urzędowego poświadczenia znajomości języka polskiego. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał Rozporządzenie z dnia 31 maja 2023 r. w sprawie nowego wykazu poświadczeń znajomości języka polskiego potwierdzających znajomość tego języka wymaganą do udzielenia zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej (Dz.U. poz. 1076), które również weszło w życie z dniem 24 czerwca 2023 r. Do wymaganego dotychczas państwowego certyfikatu na poziomie co najmniej B1 dodano także certyfikaty dwóch instytucji prywatnych: *European Consortium for the Certificate of Attainment in Modern Languages (ECL)* oraz *WBT Weiterbildungs-Testsysteme GmbH (TELC)*, a także: zaświadczenia potwierdzające znajomość języka polskiego zgodnie z Europejskim Systemem Opisu Kształcenia Językowego Rady Europy wydane przez uczelnię:

- zatwierdzoną przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych na potrzeby przyjmowania cudzoziemców w celu podjęcia lub kontynuacji studiów na podstawie art. 144 ust. 4 ustawy o cudzoziemcach;
- niepodlegającą obowiązkowi zatwierdzenia zgodnie z art. 144 ust. 5 ustawy o cudzoziemcach (np. uczelnia akademicka, publiczna uczelnia zawodowa) i w stosunku do której nie została wydana decyzja o zakazie przyjmowania cudzoziemców, o której mowa w art. 144a ust. 1 ustawy o cudzoziemcach;

– po zaliczeniu zajęć z języka polskiego jako obcego albo ukończeniu innej formy kształcenia w zakresie języka polskiego jako obcego (por. <https://www.gov.pl/web/uw-podlaski/zezwozenie-na-pobyt-rezydenta-dlugoterminowego-ue>).

Uczelni, o których tu mowa, jest w Polsce ponad 300, więc zmiana ta miała zapewne być odpowiedzią na liczne skargi osób chcących w trybie pilnym uzyskać certyfikat, spowodować „odciążenie” państwowego systemu i wskazać zainteresowanym łatwiejszy sposób wypełnienia ustawowego wymogu. Istotną wadą tego prostego formalnego rozwiązania jest jednak to, że stawia ono pod wielkim znakiem zapytania merytoryczną równowagę tak różnych dokumentów, które mają potwierdzać znajomość języka polskiego na danym poziomie: państwowego certyfikatu, certyfikatów dwóch instytucji prywatnych oraz zaświadczeń wydawanych na nieokreślonych własnych zasadach przez uczelnie „po zaliczeniu zajęć z języka polskiego jako obcego albo ukończeniu innej formy kształcenia w zakresie języka polskiego jako obcego”. Tym samym pojawia się pytanie o sens samego wymagania, które staje się zabiegiem czysto formalnym. Także i ta zmiana została wprowadzona bez konsultacji z Państwową Komisją, choć jej Przewodniczący wziął znacznie wcześniej udział w jednym spotkaniu online z przedstawicielami MSWiA i deklarował gotowość współpracy przy opracowaniu stosownych w tym przypadku rozwiązań, wskazując, że nie powinny się one ograniczać do wymagania certyfikatu, lecz być poprzedzone działaniami stwarzającymi możliwości uczenia się języka polskiego przez cudzoziemców-kandydatów na rezydentów długoterminowych w naszym kraju. W każdym razie zmiany te, jak wskazują dane liczbowe za okres po ich wejściu w życie, nie spowodowały odpływu kandydatów chcących zdawać państwowe egzaminy. Najwyraźniej oceniają oni sami wiarygodność państwowego certyfikatu znacznie wyżej niż wydawanych przez uczelnie nieokreślonych zaświadczeń i nie chcą ryzykować.

5. PODSUMOWANIE

W roku 2024 minęło 20 lat od momentu uruchomienia państwowego systemu poświadczania znajomości języka polskiego jako obcego. Poprzedziło ten moment pięć lat przygotowań prowadzonych pod kierunkiem Komisji ds. Certyfikacji Języka Polskiego jako Obcego. Możemy więc mówić o jubileuszu 25-lecia certyfikacji, a należałoby przy tym także uwzględnić ponad siedem lat wcześniejszych prób standaryzacji oceniania sprawności w posługiwaniu się polszczyzną jako językiem obcym. Był to okres pełen pozytywnych doświadczeń, integrujących środowisko glottodydaktyki polonistycznej i modernizujących jego działania (zob. Miodunka i Tambor w tym tomie, a także Miodunka

2013 i Zarzycka 2016), ale także wyzwań, głównie o charakterze legislacyjnym i organizacyjnym. Na egzaminy przyjęto w tym czasie 87 654 zdających (dane NAWA, stan na czerwiec 2024) i wydano ponad 75 000 certyfikatów – na podstawie zdanych egzaminów (ich zdawalność utrzymuje się stabilnie na poziomie ok. 85%) oraz bez konieczności ich zdawania, po spełnieniu określonych ustawowo warunków. Było to możliwe dzięki wspólnemu wysiłkowi wielu osób i instytucji, które, mimo wielu trudności przedstawionych w wielkim skrócie powyżej, z ogromnym zaangażowaniem pracowały i nadal pracują na rzecz profesjonalnego oceniania i certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego, w zgodzie z międzynarodowymi standardami. Należy się im wszystkim ogromne uznanie.

BIBLIOGRAFIA

- Baldegger M., Müller M., Schneider G., Näf A., 1980, *Kontaktschwelle Deutsch als Fremdsprache*, Langenscheidt.
- Coste D., Courtillon J., Ferenczi V., Martins-Baltar M., Papo E., 1976, *Un Niveau-Seuil*, Paris.
- Janowska I., 2022, „Zaanektowany” system certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego – stan obecny, „Poradnik Językowy”, nr 4, s. 7–20.
- Lipińska E., Pukas-Palimąka D., 1997, *Ewaluacja testów biegłości do nauczania języka polskiego jako obcego*, „Przegląd Polonijny”, z. 2, s. 115–122.
- Martyniuk W., 1991, *Grundbaustein Polnisch – Program nauczania języka polskiego w Uniwersytetach Ludowych RFN*, Kraków.
- Martyniuk W., 1992a, *Program intencjonalno-pojęciowy i tematyczny do nauczania języka polskiego jako obcego*, w: W. Miodunka (red.), *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, Kraków.
- Martyniuk W., 1992b, *Nauczanie języka polskiego jako obcego/drugiego. Propozycja systemu certyfikowanego*, w: W. Miodunka (red.), *Język polski jako obcy. Programy nauczania na tle badań współczesnej polszczyzny*, Kraków.
- Martyniuk W., 1997, *System standardowych testów biegłości w języku polskim jako obcym*, w: J. Porajski-Pomsta (red.), *Język polski w kraju i za granicą. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Polonistów Zagranicznych*, Uniwersytet Warszawski.
- Martyniuk W., 1999, *Założenia projektu certyfikatu z języka polskiego jako obcego/drugiego*, w: J. Mazur (red.), *Polska polityka językowa na przełomie tysiącleci*, Lublin.
- Martyniuk W., 2000, *Certyfikacja znajomości języka polskiego jako obcego*, „Przegląd Polonijny”, z. 1, s. 191–200.
- Martyniuk W., 2001, *Certyfikatywne testy biegłości w języku polskim jako obcym*, w: R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice, s. 495–503.

- Martyniuk W., 2004, *Próbné testy certyfikatywne z języka polskiego jako obcego*, w: A. Dąbrowska (red.), *Wrocławska dyskusja o języku polskim jako obcym*, Wrocław, s. 533–547.
- Martyniuk W., 2005, *Certyfikacja znajomości języka polskiego jako obcego w kontekście polityki językowej Rady Europy*, w: S. Gajda, A. Markowski, J. Porajski-Pomsta (red.), *Polska polityka komunikacyjno-językowa wobec wyzwań XXI wieku*, Warszawa, s. 90–101.
- Martyniuk W., 2006, *System wspólnych europejskich poziomów biegłości jako element polityki językowej Rady Europy*, w: J. Tambor, D. Rytel-Kuc (red.), *Polityka językowa a certyfikacja*, Katowice, s. 13–24.
- Miodunka W., 2001, *Certyfikacja znajomości języka polskiego jako obcego. Założenia ogólne i kalendarium prac*, w: R. Cudak, J. Tambor (red.), *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*, Katowice, s. 491–494.
- Miodunka W., 2013, *10-lecie certyfikacji języka polskiego jako obcego i jej wpływ na nauczanie polszczyzny cudzoziemców*, „Języki Obce w Szkole”, nr 3.
- Miodunka W., Tambor J. i in. (red.), 2018, *Nauczanie i promocja języka polskiego w świecie. Diagnoza – stan – perspektywy*, Katowice.
- Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku. Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego UE, <https://www.gov.pl/web/uw-podlaski/zezwozenie-na-pobyt-rezydenta-dlugoterminowego-ue> [15.05.2025].
- Rada Europy, 1978, *A European Unit/Credit System for Modern Language Learning by Adults*, Strasbourg.
- van Ek J., 1975, *Threshold Level English: In a European Unit/Credit System for Modern Language Learning by Adults*, Oxford–New York.
- Zarzycka G., 2016, *Wpływ egzaminów certyfikacyjnych z języka polskiego jako obcego na status polszczyzny w świecie oraz na zmiany w glottodydaktyce polonistycznej*, „Rozprawy Komisji Językowej UŁ”, t. LXII, s. 223–227.
- Materiały Robocze Komisji ds. Certyfikacji Języka Polskiego jako Obcego Ministerstwa Edukacji Narodowej:
- Nr 1/99: Koncepcja i realizacja testów biegłości w Instytucie Polonijnym UJ.
- Nr 2/99: Egzamin certyfikacyjny i poziom progowy języka polskiego jako obcego.
- Nr 3/99: Testowanie znajomości języka polskiego jako obcego.
- Nr 4/99: Projekt opisu poziomów kompetencji językowej dla potrzeb certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego.
- Nr 1/2000: Systemy certyfikacji kompetencji językowej w Europie.
- Nr 2/2000: Opis poziomów kompetencji językowej dla potrzeb certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego. Wersja 1.0.
- Nr 3/2000: Prototypowe testy certyfikacyjne z języka polskiego jako obcego.
- Nr 4/2000: Opis poziomów kompetencji językowej dla potrzeb certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego. Wersja 2.0.

Nr 5/2000: Projekt rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad prowadzenia egzaminów z języka polskiego dla cudzoziemców.

Nr 1/2001: Sprawozdanie z prac Komisji w roku 2000.

Nr 2/2001: Promocja systemu certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego w roku 2001.

Nr 1/2002: Sprawozdanie z prac Komisji za rok 2001.

Nr 2/2002: Próbne egzaminy certyfikatowe z języka polskiego jako obcego.